ISSN 2181-3187

IJTIMOIY-IQTISODIY RIVOJLANISHNI BASHORAT QILISH. MINTAQANING IJTIMOIY-IQTISODIY SALOHIYATINING ASOSIY TARKIBIY QISMLARI

Yusupov Nurbekjon Xasan o‘g‘li

Samarqand iqtisodiyoti va servis instituti

“Menejment” kafedrasi Assistent

Bozorov Axror Lochin o’g’li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

3-kurs „Menejment’’ yo’nalishi talabasi

Annostatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishni prognozlashtirish bir nechta muhim metodlari, mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy mehnat salohiyatining asosiy tarkibiy qismlari, diversifikatsiya va bandlik imkoniyatlari haqida keltirilib o’tilgan.

Kalit so’zlar: Makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti, XVJ, yashil iqtisodiyot, ekonometrik tahlil, demografik o’zgarishlar, diversifikatsiya, urbanizatsiya, migratsiya

Аннотация: В данной статье рассматриваются несколько важных методов прогнозирования социально-экономического развития, основные составляющие социально-экономического трудового потенциала региона, а также вопросы диверсификации и возможностей занятости.

ISSN 2181-3187

Ключевые слова: Институт макроэкономических исследований, МВФ, зелёная экономика, эконометрический анализ, демографические изменения, диверсификация, урбанизация, миграция.

Annotation: This article discusses several important methods of forecasting socio-economic development, the main components of a region's socio-economic labor potential, as well as issues of diversification and employment opportunities.

Keywords: Institute of Macroeconomic Research, IMF, green economy, econometric analysis, demographic changes, diversification, urbanization, migration.

Kirish. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni prognozlashtirish (bashorat qilish) mamlakatning kelajakdagi iqtisodiy o'sishi, aholi farovonligi, inflyatsiya, investitsiyalar va boshqa ko'rsatkichlarni oldindan taxmin qilish jarayonidir. Bu jarayon ekonometrik modellar, statistik tahlil, ekspert baholari va vaqt seriyalari kabi metodlarga asoslanadi. O'zbekistonda prognozlashtirish "O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida amalga oshiriladi, unda barqaror iqtisodiy o'sish orqali daromadi o'rtachadan yuqori bo'lgan davlatlar qatoriga kirish asosiy maqsad qilib belgilangan. Xalqaro tashkilotlar (XVJ, Jahon banki, OTB) va milliy institutlar (Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti) prognozlari 2025-2026 yillarda YAIM o'sishi 6-6,8% atrofida bo'lishini ko'rsatmoqda. 2025 yil yakuniga YAIM hajmi 130-140 milliard dollardan oshishi, 2030 yilgacha esa 200 milliard dollarga yetishi kutilmoqda. Bu prognozlar islohotlar, investitsiyalar va global omillarga bog'liq.

Asosiy qism. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni prognozlashtirish bir necha muhim metod va omillarni qamrab oladi: statistik modellar, xalqaro prognozlar va milliy strategiyalar.

Birinchidan, prognozlashtirish metodlari ekonometrik tahlil, regressiya modellari, vaqt seriyalari ekstropolatsiyasi va ekspert baholariga asoslanadi. O'zbekistonda Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti makroiqtisodiy

ISSN 2181-3187

ko'rsatkichlarni monitoring qilib, ko'p variantli ssenariylar ishlab chiqadi. Masalan, 2025 yilda YAIM o'sishi uchun asosiy omillar: sanoat va xizmatlar rivoji, xorijiy investitsiyalar va energiya narxlari islohoti. Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) 2025 yilda o'sishni 6,8%, 2026 yilda 6% deb prognoz qilgan, inflyatsiya esa 9,1% ga yetishi mumkin. Osiyo taraqqiyot banki (OTB) 2025-2026 yillarda 6,6-6,7% o'sishni, Jahon banki esa 6,2-6% ni bashorat qilmoqda. Bu farqlar global tariflar, oltin narxlari va energiya ta'minoti kabi xatarlarga bog'liq.

Ikkinchidan, "O'zbekiston – 2030" strategiyasi prognozlashtirishning asosiy ramkasi bo'lib, 5 ta ustuvor yo'nalish bo'yicha 100 ta maqsadni o'z ichiga oladi. Strategiyada YAIMni 2030 yilgacha 200 milliard dollarga yetkazish, aholi jon boshiga daromadni oshirish va o'rtachadan yuqori daromadli davlatlar qatoriga kirish ko'zda tutilgan (avvalgi prognoz 160 milliard dollardan oshirilgan). 2025 yilda YAIM 130-140 milliard dollarga, inflyatsiya 8% atrofida, aholi jon boshiga daromad 3700 dollardan oshishi kutilmoqda. Bu maqsadlarga erishish uchun "yashil" iqtisodiyot, innovatsiyalar va hududiy dasturlar muhim rol o'ynaydi.

Uchinchidan, prognozlarning asosiy omillari: ichki islohotlar (energiya subsidiyalarini qisqartirish, soliq imtiyozlari) va tashqi xatarlar (global savdo cheklovlari, oltin narxi pasayishi). Markaziy bank prognoziga ko'ra, 2025 yilda inflyatsiya 8%, 2026 yilda 7% ga tushishi mumkin. Jahon banki va XVJ hisob-kitoblariga ko'ra, o'rta muddatli o'sish 6% atrofida barqaror bo'lib, 2030 yilgacha o'rtachadan yuqori daromadli davlat maqomiga (ba'zi ekspertlar 2027-2030 yillarda) erishish real.

Mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy mehnat salohiyatining asosiy tarkibiy qismlari.

1-jihatdan.Demografik o'zgarishlar va mehnat salohiyatining dinamikasi.Demografik jarayonlarning mehnat salohiyatiga bevosita ta'siri. O'zbekistonning Farg'ona vodiysi misolida ko'rsak, yuqori tug'ilish koeffitsienti (aholi

ISSN 2181-3187

sonining o'sishi) yosh mehnat resurslarini ko'paytiradi. Statistikaga ko'ra, 2023-yilda vodiyning 15-34 yoshdagi aholisi mintaqa aholisining 45% ni tashkil etgan. Biroq, urbanizatsiya va migratsiya (Toshkent yoki Rossiyaga ko'chish) tufayli malakali kadrlarning yo'qolishi kuzatilmoqda. Natijada, mehnat salohiyati miqdoriy o'sishiga qaramay, sifat jihatidan pasayishi mumkin. Bu qonuniyat shuni ko'rsatadiki, demografik "dividend"dan foydalanish uchun migratsiyani boshqarish va yoshlarni mahalliy iqtisodiyotga jalb qilish zarur.

Ikkinchi jihatdan. Ta'lim va malaka oshirishning roli. Ta'lim tizimining mehnat salohiyatini shakllantirishdagi yetakchi o'rni. Samarqand viloyatida professional ta'lim kollejlari va oliy o'quv yurtlari sonining ko'payishi (2020-2025 yillarda 25% o'sish) malakali ishchi kuchini oshirgan. Masalan, turizm sohasida xorijiy tillarni biladigan gidlar soni 30% ga ko'tarilgan. Ammo, sanoat korxonalari (masalan, kimyo zavodlari) uchun muhandislar yetishmasligi kuzatilmoqda. Bu qonuniyat shuni ta'kidlaydiki, ta'lim dasturlari mintaqaning iqtisodiy ehtiyojlariga moslashtirilmasa, mehnat salohiyati "bo'shliq"lari paydo bo'ladi. Davlat dasturlari (masalan, "Yoshlar – kelajagimiz" loyihasi) orqali malaka oshirish – muammoni hal qilish yo'li.

Uchinchi jihatdan. Iqtisodiy diversifikatsiya va bandlik imkoniyatlari. iqtisodiy diversifikatsiyaning mehnat salohiyatini faollashtirishi. Qashqadaryo viloyatida neft-gaz sanoatidan qishloq xo'jaligi va xizmat ko'rsatish sohasiga o'tish (2022-2024 yillarda xizmat ko'rsatish ulushi 15% ga oshgan) yangi ish o'rinlari yaratmoqda. Masalan, agroklasterlar tufayli qishloq yoshlari mavsumiy emas, doimiy bandlikka ega bo'lmoqda. Biroq, raqamli iqtisodiyotga o'tish (IT-parklar) malakasiz ishchilarni chetlatishi mumkin. Bu qonuniyat shuni ko'rsatadiki, diversifikatsiya mehnat salohiyatini kengaytiradi, lekin qayta tayyorlash dasturlarisiz ijtimoiy tengsizlikka olib keladi.

Xulosa. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni prognozlashtirish O'zbekistonning barqaror taraqqiyotiga asos bo'lib, "O'zbekiston – 2030" strategiyasi va xalqaro prognozlar (XVJ, Jahon banki, OTB) orqali amalga oshirilmoqda. 2025-2026 yillarda

ISSN 2181-3187

YAIM o'sishi 6-6,8%, hajmi 130-140 milliard dollarga yetishi, 2030 yilgacha esa 200 milliard dollarga oshishi kutilmoqda. Bu ko'rsatkichlar islohotlar samarasi va global omillarga bog'liq bo'lib, inflyatsiyani 5-7% gacha pasaytirish, investitsiyalarni oshirish orqali aholi farovonligini ta'minlaydi. Kelajakda prognozlashtirishni takomillashtirish va xatarlarni yumshatish orqali O'zbekiston o'rtachadan yuqori daromadli davlatlar qatoriga chiqishi mumkin. Bu jarayon davlat siyosati, xalqaro hamkorlik va ilmiy yondashuvlarga asoslanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Макаров И.Н., Бизин С.В. - Региональная экономика и управление развитием региона. Учебное пособия. Воронеж: НАУКА-ЮНИПРЕСС, 2021. - 116с.

2. Кнауб Р.В., Шамаева Е.Ф., Анисимова О.В., Горюнова Е.А. - Устойчивое развитие. Учебное пособие. Томск-Москва-Дубна: издательство РАЕН, 2021. - 264с.

3. Данилина М.В., Терновсков В.Б. -Устойчивое развитие. Учебное пособия. Москва: РУСАЙС, 2020. -126с.

4. Marin Drinov Management of socio-economic transformations of business processes: current realities, global challenges, forecast scenarios and development prospects. Scientific monograph.Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences:Sofia, 2023. -327p.

Axborot manbalari

5. www.gov.uz

6. www.lex.uz

7. www.mf.uz

8. www.cbu.uz

9. www.stat.uz

10. www.soliq.uz

11. www.sciencedirect.com